

Orcid: 0009-0007-0373-0665 Udk: 373.1

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USUL VA VOSITALARI

Usarova Marg'uba Nazar qizi

Osiyo texnologiyalar universiteti

Pedagogika kafedrası dotsenti,

Pedagogika fanlari falsafa doktori, (Phd).

E-mail: margubahumoyun@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18866068>

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblangan boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy tafakkurni rivojlantirish masalasi ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil etiladi. Tadqiqotda tanqidiy fikrlash tushunchasining mazmun-mohiyati ochib berilib, uni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari va samarali yo'llari asoslab berilgan.

Shuningdek, interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar yaratish, mantiqiy savol-javoblar tizimi hamda refleksiya jarayonining o'quvchilarning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni yoritiladi. Maqolada o'qituvchining kasbiy kompetentligining ahamiyati, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va kompetensiyaviy ta'lim asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning mantiqiy, tahliliy va mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muhim omil ekani ilmiy dalillar asosida bayon etiladi.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, boshlang'ich sinf, pedagogik imkoniyatlar, interfaol metodlar, mustaqil fikrlash, kompetensiyaviy ta'lim.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – o'quvchilarda mustaqil, mantiqiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishdir. Ayniqsa, boshlang'ich sinf bosqichi shaxs rivojlanishining poydevori hisoblanib, bu davrda o'quvchilarning fikrlash uslubi, bilishga bo'lgan munosabati va o'rganish strategiyalari shakllanadi.

Tanqidiy fikrlash esa faqatgina axborotni qabul qilish emas, balki uni tahlil qilish, solishtirish, baholash va xulosa chiqarish jarayonlarini o'z ichiga olgan murakkab tafakkur faoliyatidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish kelajakda ularning o'qishdagi muvaffaqiyati, hayotiy muammolarni hal etish qobiliyati va ijtimoiy faolligini ta'minlaydi.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar, o'quvchi markazli yondashuv, kompetensiyaviy ta'lim talablari tanqidiy fikrlashni rivojlantirishni taqozo etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, boshlang'ich sinf o'qituvchisining pedagogik imkoniyatlari, ya'ni darsni tashkil etish usullari, ta'lim metodlari, muhit va vositalardan samarali foydalanish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan yoritiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Mazkur tadqiqotda pedagogika va psixologiya fanlarida keng qo'llaniladigan nazariy va empirik tadqiqot metodlaridan foydalanildi.

Jumladan, ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish metodlari orqali tanqidiy fikrlash tushunchasining mazmuni va uni boshlang'ich ta'limda rivojlantirish yo'llari o'rganildi. Shuningdek, dars jarayonini kuzatish, o'quvchilarning o'quv faoliyatini tahlil qilish, pedagogik tajriba-sinov materiallarini umumlashtirish orqali amaliy xulosalar chiqarildi.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, faoliyatga asoslangan yondashuv hamda kompetensiyaviy yondashuvlar tanlab olindi. Ushbu yondashuvlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tanqidiy fikrlashni bosqichma-bosqich shakllantirish imkonini beradi. Tadqiqot jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, savol-javoblar, munozara, guruhli ishlar va refleksiya metodlarining samaradorligi tahlil qilindi.

NATIJALAR.

Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy tafakkurni shakllantirish uchun pedagogik imkoniyatlar keng va serqirra ekanini tasdiqladi. Dars jarayonida muammoli vaziyatlarni tashkil etish o'quvchilarning bilish faolligini kuchaytiradi, ularni tayyor ma'lumotni shunchaki qabul qilishdan ko'ra, mustaqil izlanish, savol qo'yish, taxmin ilgari surish va xulosa chiqarishga yo'naltiradi. Xususan, matn ustida ishlash davomida "Nima sababdan?", "Voqea boshqacha rivojlanganida natija qanday bo'lardi?" kabi savollardan foydalanish o'quvchilarning tahliliy va mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, interfaol metodlar – "Aqliy hujum", "Klaster", "INSERT", "B-B-B" (Bilaman – Bilishni istayman – Bildim) kabi texnologiyalarni qo'llash tanqidiy fikrlashning samarali shakllanishiga zamin yaratadi. Guruh va juftliklarda ishlash jarayonida o'quvchilar o'z nuqtai nazarini dalillar asosida ifodalash, boshqalarning fikrini tinglash hamda tahliliy baholash ko'nikmalarini egallaydilar. Natijada, ularning nafaqat muloqot madaniyati, balki tanqidiy fikrlash kompetensiyasi ham izchil rivojlanadi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'qituvchining savol berish mahorati tanqidiy fikrlashni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Ochiq savollar, bir nechta yechimga ega topshiriqlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rag'batlantiradi. Shu bilan birga, o'quvchilarni o'z faoliyatini baholashga yo'naltiruvchi refleksiya jarayoni tanqidiy fikrlashning tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi.

MUHOKAMA.

Olingan natijalar pedagogika va psixologiya fanlaridagi mavjud ilmiy qarashlar bilan uyg'un ekanligini ko'rsatadi. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, tanqidiy fikrlash erta yoshdan boshlab shakllantirilsa, u barqaror va samarali bo'ladi. Boshlang'ich sinfda bu jarayon o'yin faoliyati, tasviri vositalar va hayotiy vaziyatlar bilan uyg'unlashtirilganda yuqori natija beradi.

Muhokama jarayonida aniqlanganki, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish faqat alohida mashqlar bilan cheklanib qolmasligi kerak. U butun ta'lim jarayoniga singdirilgan bo'lishi lozim.

O'qituvchi bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va hamkor sifatida faoliyat yuritishi zarur. Shu bilan birga, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olmasdan haddan tashqari murakkab topshiriqlar berish salbiy natija berishi mumkin.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ota-ona va maktab hamkorligi ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Uyda bolaga savol berish, fikrini erkin ifodalashga imkon yaratish maktabdagi pedagogik sa'y-harakatlarni mustahkamlaydi.

XULOSA.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari keng va samaralidir. Ushbu jarayon o'qituvchining kasbiy mahorati, darsni to'g'ri tashkil etishi, interfaol metodlardan maqsadli foydalanishi bilan bevosita bog'liq. Tanqidiy fikrlashni shakllantirish o'quvchilarning mustaqil fikrlashiga, o'quv jarayoniga faol jalb etilishiga va bilimlarni ongli o'zlashtirishiga xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar kelgusida barkamol, ijodkor va ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalashga zamin yaratadi.

Shu sababli, mazkur masala zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida doimiy ilmiy va amaliy tadqiqotlarni talab etadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ochilov M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. Abdullayeva M. Boshlang'ich ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv. – Toshkent, 2020.
4. Xodjayev B. Ta'lim jarayonida interfaol metodlar. – Toshkent: Innovatsiya, 2017.
5. Davletshin M.G. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
6. Hasanboyeva O. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan, 2019.